

DESCOBRIR EL MEDI PER ENTENDRE EL MÓN: EL CONEIXEMENT DEL POBLE I LA COMARCA AL CURRÍCULUM ESCOLAR.

Una ullada al passat i una reflexió present: la situació al Baix Llobregat

Gemma Tribó Traveria

**Materials
didàctics**

La Reforma Educativa ha incentivat les reflexions i les propostes didàctiques. En aquest article n'analitzarem una: la incorporació del coneixement del medi local i comarcal al currículum. Per poder-la aplicar caldria que els ensenyants coneguessin l'entorn, per plantejar als seus alumnes activitats d'aprenentatge sobre el medi local o comarcal i així motivar-los a adquirir coneixements socials, i poguessin disposar de materials didàctics oberts sobre el poble o la comarca.

Incorporar el medi comarcal i/o local al currículum no significa el retorn a un localisme romàntic. El que propugnem és que les escoles de la comarca tractin els grans problemes que avui té plantejats la humanitat i que ho facin a l'escala territorial adequada per poder exercir la responsabilitat i l'acció cívica positiva davant dels conflictes socials, aprenent a donar respostes als problemes i a comprometre's.

UNA ULLADA AL PASSAT

Fa poques dècades, a la majoria d'escoles els continguts escolars eren disciplinaris i la dinàmica de l'aula se centrava en coneixements transmesos a través del llibre de text o de l'exposició magistral del professor. Els coneixements socials escolars eren una geografia i una història justificadores de les fronteres nacionals i colonials i del poder de les institucions polítiques i mitificadores del passat nacional propi. La funció ideològica d'aquestes assignatures en el currículum era evident a tots els països. A aquestes ciències socials els corresponia un model d'escola centrada en el mestre, magistrocèntrica. Només algunes escoles innovadores incorporaven el medi al currículum escolar i es plantejaven la didàctica del medi per motivar els alumnes i apropar el coneixement escolar a les seves vivències.

Durant la postguerra, a bona part dels països europeus la influència ideològica i cultural de les dues guerres mundials, l'esperit pedagògic innovador de l'Escola Nova -Freinet- i les aportacions de la psicologia

cognitiva de Piaget van fer possible el naixement d'una escola menys xovinista i més tolerant.

Al nostre país aquestes influències ens hi arribaren més tard. La funció ideològico-política de la geografia i la història en el currículum escolar perdurà més anys i es manifestà de manera força grollera durant el franquisme. Als anys seixanta, gràcies a la institució Rosa Sensat, les ciències socials es començaren a programar a partir del medi viscut pel nen. La introducció del medi al currículum escolar es feia de manera concèntrica partint de la realitat concreta i propera (família, escola, barri, poble, comarca...) per passar progressivament a estudiar altres realitats abstractes i llunyanes (estat, divisió de poders, sobirania...). Els cercles concèntrics anaven allunyant-se de la realitat viscuda a mesura que les capacitats dels alumnes passaven de l'estadi del pensament concret al pensament formal, en seguir la teoria cognitiva de Piaget.

Aquest plantejament de les ciències socials escolars tenia uns objectius formatius molt nobles: estimular la motivació dels alumnes i fer-los reflexionar sobre la realitat social pròpia. El vell model transmissiu magistrocèntric -dominant a la majoria d'escoles- era substituït gradualment pel nou model paidocèntric, protagonitzat pel nen i les seves capacitats.

LA DIDÀCTICA DEL MEDI AVUI

En intentar definir el medi se'ns plantegen molts interrogants: de quin medi parlem?, del medi local?, del medi comarcal?, del medi social?, del medi natural?, la quotidianitat de la televisió no ha fet canviar el concepte de medi immediat?

Actualment, els nous mitjans de comunicació de massa i la rapidesa dels transports han fet canviar el concepte de medi. En una societat sobresaturada d'informació els nois i noies sovint es troben desorientats i desinformats. Els escolars tenen més informació que les generacions anteriors però la reben i l'assimilen de

manera caòtica i desordenada. Cal, per tant, replantejar-nos el concepte de medi viscut que tenen els alumnes, que depassa els límits del medi immediat.

Entenem el medi social com a producte de l'acció de l'home sobre el medi natural, que canvia constantment al llarg de la història. Reconceptualitzar l'estudi del medi significa ser conscients que tant els elements naturals com les activitats humanes són cada vegada més interdependents, que la interrelació entre les lleis naturals i l'acció de l'home ha canviat i que els problemes més importants del medi, social o natural, s'han d'analitzar globalment i, sovint, a escala planetària.

Materials didàctics

El medi que hauriem de treballar a l'escola és aquell que ens ajuda a entendre la complexitat del món contemporani. La terra se'ns ha fet petita i la informació arriba quasi immediatament d'una banda a l'altra del planeta. La televisió amplia l'horitzó espacial del medi viscut pels alumnes. Les distàncies han disminuït i la interdependència politicoeconòmica, social, ecològica o tècnica és cada vegada més intensa.

Com a saber escolar, en relació a la seqüenciació del medi a l'escola, l'escala territorial que pot ser local o planetària variarà segons el problema que estudiem, però no estarà condicionada per l'estadi evolutiu dels nois -és a dir, per l'edat- sinó pel tipus de problema. Aquest plantejament coincideix amb la nova visió de l'aprenentatge constructivista.

Els problemes del medi social -i natural- els hem de tractar des d'una perspectiva GLOBAL. Per exemple, la presència de nens magrebins a les escoles del Baix Llobregat és una manifestació local de les grans migracions internacionals, fruit de la distribució desigual de la riquesa i de l'enorme distància que separa els països rics dels països del Tercer Món, o bé, la nostra contaminació mediambiental és una concreció de la contaminació global del planeta a la qual és impossible posar límits territorials, però nosaltres des de la comarca o poble hem d'enfrontar-nos-hi i mirar de posar-hi remei, perquè els grans problemes del medi immediat i els grans problemes del món d'avui són, molt sovint, els mateixos problemes. Aquests són dos exemples d'incorporació del medi viscut pel nen a l'escola, a partir del medi immediat, local o comarcal, però que tenen una dimensió global, planetària.

Des d'un punt de vista sociològic hi ha raons que indiquen que l'ensenyament ha d'estar contextualitzat. L'escola ha de promoure el coneixement de la pròpia societat per ajudar els nois i les noies a comprendre-la i facilitar-los la seva socialització crítica. En el procés educatiu s'han de tenir presents els objectius socioafectius i incorporar-hi elements d'identificació positiva, col·lectiva i personal, en relació a l'espai que viuen els alumnes. Necessitat més punyent quan més ràpids i intensos han estat els canvis socials, que provoquen desorientació temporal i desvinculació espacial a les persones.

Grup d'escolars observant aus aquàtiques a l'estany del Remolar. Delta del Llobregat.

Al Baix Llobregat, una de les zones més afectades per les grans transformacions urbanes i demogràfiques contemporànies, s'han de reforçar els objectius socioafectius en relació al medi viscut pels alumnes.

Cal fomentar-hi també la reconstrucció de la memòria col·lectiva estroncada. A més del desordre espacial, els alumnes són víctimes d'un profund desordre temporal, fruit de la ruptura dels modes de vida tradicionals i de la pressió dels mitjans de comunicació de massa, que a les zones més desestructurades és més intensa. La desorientació temporal s'ha de combatre intentant recuperar la memòria col·lectiva i ajudant l'alumne a situar el seu temps personal dins el temps social, objectiu educatiu difícil d'assolir sempre, però especialment àrid de treballar a comarques com el Baix Llobregat, on els canvis han estat molt intensos. Convé que l'escola fomenti el coneixement del medi i faci fer als alumnes treballs d'història local i comarcal, per ajudar-los a situar-se en el temps col·lectiu i a lliurar contra l'amnèsia embrutidora de la nostra societat.

Una de les innovacions del nou currículum és la concepció dels procediments i les actituds i valors com a continguts escolars, al costat dels tradicionals conceptes i fets. És en aquest sentit que el currículum de ciències socials ha de vetllar per la transmissió de continguts culturals bàsics, però també per la formació del pensament social i per l'arrelament al medi i la formació de capacitats i valors que permetin a la nena i al nen convertir-se en ciutadans lliures, responsables, reflexius i crítics.

Sovint, el que s'ensenya a l'escola està molt lluny del que es practica en la societat. L'educació de les actituds i els valors socials promou la coherència entre el coneixement escolar i el comportament social. La incorporació de l'estudi del medi ajuda l'alumne a analitzar els problemes socials i a participar en la seva resolució buscant solucions consensuadament, a través del diàleg, i aplicant-les encara que només es tracti de plantar un arbre o recollir un paper del terra. Així, l'alumne i el docent estaran oberts al que passa fora de l'aula i mantindran una doble actitud de sensibilitat social i curiositat científica.

LA INCORPORACIÓ DEL MEDI A LES ESCOLES DEL BAIX LLOBREGAT

El nou sistema educatiu ha aportat també un currículum obert en què el mestre ha d'actuar com a intel·lectual autònom decidint què ensenyar, com i quan ensenyar-ho, procés que comparteix amb els companys de

claustre. Ara és un bon moment per introduir a les escoles la seqüenciació de continguts del medi de la comarca o del poble, ja que les escoles estan treballant en l'elaboració del Projecte Educatiu de Centre i és adient fer-ho en la concreció de les àrees de coneixement del medi social i cultural a primària i de ciències socials a secundària.

La incorporació del medi a l'escola no és una preocupació nova al Baix Llobregat. Durant els primers anys de la transició democràtica nuclis d'ensenyants innovadors van fer possible la publicació de materials didàctics que recollien experiències pedagògiques d'escoles de renovació pedagògica i de grups de mestres o que proposaven materials didàctics nous com els itineraris de natura i els itineraris urbans. La majoria eren d'àmbit local, com els itineraris de Gavà o l'itinerari urbà de Molins de Rei. També es publicaren itineraris de natura de Collserola i, més endavant, els del Garraf o els del Delta, d'àmbit territorial més ampli.

Més recentment, vinculats a museus -com al Prat, Martorell i Gavà-, a arxius -com a Sant Boi, Cornellà i Sant Feliu de Llobregat- i a grups de mestres i de centres de recursos pedagògics -com a Sant Feliu de Llobregat o Sant Vicenç dels Horts- s'han publicat materials didàctics diversos, alguns dels quals depassen l'àmbit local, com és el cas del GRUP OBRIM de Sant Feliu amb el *Meu llibre del Baix*.

Al Prat, s'hi ha editat enguany un catàleg de recursos del medi local, que de segur serà útil per ajudar els ensenyants a incorporar el medi local al PÈC. La majoria de materials municipals són editats per l'Ajuntament mateix, amb la col·laboració d'altres institucions. L'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona ha publicat un treball didàctic sobre la Colònia Güell i el Museu de la Tècnica i de la Ciència de Catalunya, una guia didàctica sobre la colònia Sedó.

En aquests moments comencem a disposar de materials didàctics comarcals com els *Quaderns del Baix*, editats ja fa uns anys per l'Àrea d'Ensenyament de L'Hospitalet, i, més recentment, la col·lecció «Descobrim el Baix Llobregat», editada pel Consell Comarcal del Baix Llobregat, que intenta difondre els coneixements i recerques de la comarca i oferir materials didàctics oberts a les escoles.

Aquests materials poden ajudar els col·lectius docents a millorar la didàctica del medi social i natural, local o comarcal, i a incorporar-lo al currículum escolar en el moment de dissenyar el Projecte Curricular de Centre.

